

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Львівського державного університету внутрішніх справ
д.ю.н., проф. Гловюк Ірині Василівні

В І Д Г У К

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора КАНЦПРА
Володимира Степановича на дисертаційну роботу
РИЖОГО Олексія Анатолійовича: «Оцінка показань учасників
кримінального провадження в суді першої інстанції»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Враховуючи оголошений у державі воєнний стан, законодавець чітко декларує, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану, повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 КПК «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» (Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»).

Справді, існує необхідність удосконалення законодавчих норм, з метою чіткої регламентації усієї процедури кримінального процесуального доказування, як необхідної умови з'ясування обставин справи, єдиного розуміння про критерії та суб'єктів оцінки доказів у суді першої інстанції та найпоширенішого джерела доказів – показань учасників, оцінка яких має свої особливості – у цьому беззаперечна доречність, інноваційність та актуальність дослідження.

З огляду на це, сумнівів не викликає цінність та вагомість для науки презентованої роботи, мета якої полягає у розробці теоретичних і практичних положень щодо оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій стосовно вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Обґрунтованість основних положень, висновків та рекомендацій.

Наукові положення, висновки та рекомендації щодо оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції, задекларовані О. А. Рижим, є достатньою мірою обґрунтованими, послідовно та логічно викладеними, структурованими.

Автор окреслила завдання, зокрема: з'ясувати стан дослідження проблем оцінки показань у кримінальному провадженні та філософсько-методологічні засади наукового обстеження проблем оцінки показань у суді першої інстанції; розкрити сутність показань учасників кримінального провадження як джерела доказів; з'ясувати правову природу оцінки показань учасників кримінального провадження як елемента процесу доказування та визначити критерії означеної діяльності; охарактеризувати міжнародні стандарти оцінки показань учасників кримінального провадження; розкрити зміст оцінки показань обвинуваченого в суді першої інстанції; визначити особливості оцінки показань обвинуваченого, потерпілого, свідка, експерта при прийнятті рішень у суді, та інші.

Методологічним підґрунтям дослідження стала сукупність засобів та прийомів пізнання, сформована на основі діалектичного методу. До цієї сукупності увійшли загальнонаукові та спеціально-наукові методи, які дозволили визначити предметну сферу роботи, виявити та опрацювати основні проблемні аспекти в їх системному зв'язку.

Нормативно-правову основу дисертації становили Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною, КПК України, інші закони й підзаконні акти України, Постанови Верховного Суду у складі колегії суддів судових палат Касаційного кримінального суду, спеціальна література.

Теоретичною платформою наукового дослідження використано наукові праці в галузі кримінального процесуального права та у галузі доказового права.

Емпіричну основу дослідження акумулювали прецедентна практика Європейського суду з прав людини, результати опитування 164 респондентів (44 суддів, 68 прокурорів, 52 адвокатів), також результати узагальнення рішень судів першої інстанції, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

З огляду на це, базові положення, висновки та пропозиції дослідника можна вважати науково достовірними, обґрунтованими та такими, що мають системний характер і транслюють наукову новизну роботи.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій. До результатів дослідження, що репрезентують наукову новизну роботи (Д.: 18-21), автор, у першу чергу, відносить низку висновків прикладного характеру, спрямованих на удосконалення відповідних положень кримінального процесуального законодавства та правозастосовної діяльності. Окремим маркером – уніфікація, уточнення, тлумачення термінологічних конструкцій, однакового підходу до розуміння понять.

Окрім цього, О. А. Рижим удосконалено низку положень щодо: наукових підходів до розмежування «показань» та «пояснень», які за своєю сутністю є допоміжною формою отримання відомостей у провадженні, можуть стосуватись інших процесуальних питань у ньому, мають інший процесуальний порядок ініціювання та отримання; твердження, що рішення

суду в суді першої інстанції ухвалюються на основі безпосередньо досліджених та оцінених доказів, зокрема, показань, за винятком показань з чужих слів, показань, отриманих у ході допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні, а також отриманих у порядку ч. 11, 12 ст. 615 КПК України; твердження про особливу правову природу показань експерта, які можуть бути отримані винятково на етапі судового розгляду та оцінені з обов'язковою «прив'язкою» до зробленого експертом висновку та з позиції відповідності усталеним в теорії судових доказів критеріям; основних вимог до діяльності суду з оцінки показань обвинуваченого в суді першої інстанції (перевірка джерел їх отримання; аналіз з точки зору їх узгодженості та несуперечності; врахування умов сприйняття, збереження у пам'яті та відтворення, аналізу попередніх та нових свідчень; зіставлення з іншими доказами), тощо.

Низка положень, завдяки розвідкам автора, набули подальшого розвитку, серед них: наукові ідеї про доцільність внесення змін до ч. 4 ст. 96 КПК України положенням щодо права сторони кримінального провадження оголошувати показання, надані під час досудового розслідування; аргументація доцільності відображення у ч. 2 ст. 94 КПК України критерію достатності доказів шляхом тлумачення його як такого, що розкриває обставини, які підлягають доказуванню у провадженні, і дозволяє зробити висновки у ньому; методологічні засади оцінки показань в суді першої інстанції, які базуються на комплексному поєднанні філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, сучасних досягненнях інших правових наук, положеннях міжнародно-правової і національної юридичної практики; твердження про характерні риси показань учасників кримінального провадження – процесуальну форму отримання, зміст та суб'єктний склад; теоретичні підходи до реалізації таких основних міжнародних стандартів оцінки судом показань учасників кримінального

провадження як: обов'язковість розгляду питання про допустимість показань; належність показань до конкретного провадження; недопустимість показань, отриманих з порушенням прав та свобод людини; аргументація того, що показання, як особистий доказ, можуть бути сформовані винятково на етапі судового розгляду (за винятком випадків, визначених КПК України) за допомогою прямого, перехресного допиту єдиним суб'єктом оцінки – судом; твердження про те, що оцінка достовірності показань експерта має оцінюватись у взаємозв'язку зі з'ясуванням: достатності та достовірності матеріалів, наданих для проведення дослідження, компетентності та об'єктивності експерта; наукової обґрунтованості обраної методики; достовірності змісту висновку експерта; повноти проведеного дослідження.

Заявлені позиції транслюють очевидну теоретико-прикладну спрямованість, оригінальність та наукову обґрунтованість проведеного дослідження. Це вдалося забезпечити шляхом формування належних методологічної, науково-теоретичної, нормативної та емпіричної основ дисертації. Нормативні положення та теоретичні джерела були піддані ґрунтовному моніторингу та оригінально інтерпретовані автором. Загалом, це дало змогу О. А. Рижому презентувати самостійну, авторську наукову роботу, яка відповідає критеріям сучасних актуальних інноваційних правових розробок.

Зміст та оформлення дисертації. Дисертація складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (385 найменувань) та додатків.

Перший розділ висвітлює проблемні питання щодо теоретико-методологічних засад дослідження оцінки судом показань учасників провадження, зокрема, обстежено стан наукової розробки питань оцінки показань у кримінальному провадженні. Здійснено огляду наукової

літератури та визначено коло недосліджених або малодосліджених теоретико-прикладних питань оцінки показань в суді першої інстанції, а також аналіз законодавчих підходів та наукових поглядів на показання, як джерело доказів та їх оцінку суб'єктами кримінального процесу.

Окремий підрозділ присвячено філософсько-методологічним засадам дослідження, перераховано й описано ті методи і підходи, які є необхідними під час дослідження предмета – оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції.

У другому розділі подана розгорнута правова аналітика теоретичних аспектів показань учасників кримінального провадження та їх оцінки судом: показань учасників кримінального провадження як джерел доказів (підрозділ 2.1.); критеріїв оцінки показань учасників кримінального провадження як елементів процесу доказування (підрозділ 2.2.) та піддано моніторингу міжнародні стандарти оцінки показань учасників кримінального провадження (підрозділ 2.3.).

Автор провів наукові узагальнення, суть яких зводиться до того, що показання не слід ототожнювати з поясненнями, які є допоміжною формою отримання відомостей у кримінальному провадженні, та не можуть бути використані у ньому інакше, як на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора. Інформація, яка міститься в поясненні, може бути використана для обґрунтування позиції сторони кримінального провадження, потерпілого щодо заявленого у провадженні клопотання, скарги тощо. Оцінка доказів, зокрема й тих, які містяться в показаннях, є елементом процесу доказування, що полягає в розумовій, аналітичній діяльності з визначення таких властивостей доказів, як належність, достовірність, допустимість, а їх сукупність – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття у провадженні відповідного процесуального рішення.

Автор стверджує, що у кожному кримінальному провадженні мають бути чітко визначені критерії достатності доказів, наполягає на доцільності відобразити їх у ч. 2 ст. 94 КПК України (Д.: 108).

Прецедентна практика ЄСПЛ представлена такими правовими позиціями, які є стандартами оцінки допустимості показань, як доказів у провадженні: обов'язковість розгляду судом питання про допустимість показань; приналежність показань до конкретного провадження; недопустимість показань, отриманих шляхом катування, приниження, провокацій і підбурювання, порушення права на захист, на мовчання та не свідчити проти самого себе; недопустимість показань, отриманих шляхом порушення прав і свобод людини, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини; недопустимість порушення права на перехресний допит (Д.: 107 – 109).

У третьому розділі піддаються обстеженню питання прикладних аспектів оцінки показань свідка, потерпілого, обвинуваченого, експерта у суді першої інстанції. Слушно стверджується автором те, що процесуальний статус кожного з учасників, має свої особливості, зумовлені різним змістом їх інтересів та ступенем зацікавленості у результатах провадження. В основі поділу всіх учасників кримінального процесу на групи лежить такий критерій, як наявність чи відсутність у них процесуального інтересу у провадженні (Д.: 110).

Робота завершується ґрунтовними висновками, які підкреслюють оригінальність авторського підходу, відповідають положенням наукової новизни та логічно «впливають» із розвідок, висвітлених по тексту роботи.

У тексті рукопису також перманентно наводяться статистичні дані проведених опитувань, адресується «Додаток А» роботи.

У цілому, структура та зміст дисертації свідчить про правильний методологічний підхід автора до добору та опрацювання джерел,

формулювання висновків і пропозицій. Аргументація дисертанта, загалом, є послідовною та внутрішньо узгодженою.

Оформлення роботи відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31 травня 2019 р.).

Теоретична та практична значущість результатів дисертаційного дослідження. Подана робота містить низку положень та висновків, які можуть бути імплементовані у нормотворчу, правозастосовну, освітню діяльність, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Також, вбачається потенціал використання результатів авторських розвідок у науково-дослідній діяльності, щодо подальшого обстеження питань оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції.

Повнота викладу наукових положень у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображені в 10 публікаціях, з яких 6 є науковими статтями, які опубліковані у фахових виданнях, з них 2 статті – в іноземних наукових виданнях, інші 4 є тезами виступів на науково-практичних конференціях та семінарі, що засвідчують апробацію основних положень дисертації.

Періодизація публікацій свідчить про послідовну роботу автора над розв'язанням поставлених теоретико-прикладних завдань. У публікаціях, зарахованих за темою дисертації, наукові положення дослідження викладені у повному обсязі.

Загальне враження: повноцінна авторська наукова робота, з очевидними елементами, рисами інноваційності, новизни та пропозиціями, здатними вивести на новий якісний рівень кримінальні процесуальні правовідносини,

які виникають під час оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції.

Текстових запозичень без посилань на джерела та інших порушень академічної доброчесності – не виявлено.

Зауваження та дискусійні наративи. Зазначаючи безперечні позитивні характеристики дослідження, варто звернути увагу на ті положення, які потребують додаткового обґрунтування та обговорення.

1. Беручи до уваги те, що у статтю 71 КПК України у 2022 році внесено нові редакції, доцільно було б дещо більше уваги приділити питанням оцінки показань не лише експерта, а й складності (специфіки) оцінки пояснень, довідок, висновків спеціаліста. Іншими словами, яка авторська позиція щодо питання доказового значення висновку спеціаліста, визнання його самостійним джерелом доказів?

Також, хоча б фрагментарно, слушно було б звернутися до питання особливостей оцінки досудової доповіді й пояснень представника персоналу органу пробації (стаття 72¹ КПК України).

2. Окремого підрозділу дисертації «zasлyгoвyє» огляд проблематики оцінки показань неповнолітніх та малолітніх учасників кримінального провадження, використання в доказуванні таких показань, ефективності застосування методики «Зеленої кімнати» під час збирання та оцінки фактичних даних, міжнародних стандартів поводження з неповнолітніми, моніторингу відповідної судової практики (аналіз судової практики показує, що посилання на методику «Зелена кімната» є у вироках та інших рішеннях судів першої інстанції).

У цьому контексті слушно було б звернутися до «Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року», у якій передбачено забезпечення єдиних підходів до допиту дітей, незалежно від їх

статусу у кримінальному провадженні (підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий тощо).

3. Під час публічного захисту, цікавою буде окреслена позиція автора щодо особливих підходів суду до оцінки доказів (у тому числі, показань учасників) у справах, де потерпілою визнано малолітню особу (дитину) та оцінки процедурної справедливості судового розгляду в цілому (реалізації права на перехресний допит потерпілої дитини, значення показань потерпілої дитини для висновку про винуватість, прийнятності такого доказу як показання з чужих слів, оцінки такого доказу, як «професійний висновок» психолога, тощо).

4. У роботі використано та проаналізовано наукові праці стосовно питань оцінки показань учасників кримінального провадження в цілому, так і особливостей оцінки показань окремих учасників – абсолютної більшості вітчизняних науковців. Фрагментарному моніторингу здобувачем могли б також бути піддані й інші корелятивні до теми публікації, які залишилися поза увагою, до прикладу: Фомін С. Особливості оцінки доказів отриманих під час дії воєнного стану. Верховний Суд. Київ. 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_ocinka_dokaz_07_04_2023.pdf.

5. У роботі запропонований кейс змін, доповнень, нових редакцій до чинного кримінального процесуального законодавства. З цього доробку практичних рекомендацій, було б абсолютно виправдано сформулювати та скерувати офіційний Лист у Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, пояснювальну записку до проєкту Закону, окреслити цілі й завдання прийняття, обґрунтування, прогноз наслідків прийняття, тощо. Відповідь від Комітету – оприлюднити у додатках рукопису.

6. Іноді у тексті роботи відсутні посилання на презентовані статистичні дані, джерело отримання – невідоме. До прикладу, стосовно поширеності показань серед інших видів інформації у доказовій базі (Д.: 48 - 49).

Одночасно варто наголосити, що наведені міркування є дискусійними, спрямованими на уточнення аргументації основних положень дисертації. Вони не ставлять під сумнів висновки, сформульовані автором, не знижують наукового рівня презентованого дослідження та його теоретико-прикладного значення.

Висновок. Дисертаційне дослідження Олексія Анатолійовича Рижого, є самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій запропоновано розв'язання актуального наукового завдання – систематизації знань, які стосуються оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції.

Презентована наукова праця виконана здобувачем особисто, містить нові науково обґрунтовані результати, що мають теоретико-прикладне значення для розвитку науки кримінального процесу, удосконалення процесуального законодавства та практики його застосування.

Дисертаційне дослідження «Оцінка показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право, відповідає Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 року), Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно з Постановою № 341 від 21.03.2022) та Постанові Кабінету

Міністрів України: «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», від 19 травня 2023. № 502, а його автор, Олексій Анатолійович Рижий, за результатами публічного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор кафедри
кримінального права і процесу

Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»,

професор

Володимир КАНЦІР

Підпис Володимира Канціра засвідчую:

Вчений секретар Національного університету

«Львівська політехніка», к.т.н., д.ю.н.

Роман БРИЛИНСЬКИЙ